

Poštovní styk mezi protektorátem a ghettem v únoru - květnu 1942

8. 2. 1942 byl na pokyn A. Eichmanna částečně obnoven poštovní styk mezi protektorátem a ghettem a zveřejněna pravidla listovní pošty.

Listovní zásilky z ghetta pro příjemce v protektorátu v únoru - květnu 1942

Pro písemný styk z ghetta se používaly výhradně dopisnice, jejichž bezplatný výdej zajišťovala židovská samospráva. Do ghetta byly dodány běžné protektorátní dopisnice bez vytištěné známky nejrůznějších typů s dvojjazyčným označením Postkarte a Dopisnice. Písemný styk byl časově vázán na turnusy určené pro výdej dopisnic a jejich příjem k dalšímu opatření. Byly vyhlašovány v denních rozkazech a rozděleny na etapy tak, aby během turnusu mohli postupně všichni vězni odeslat jednu povolenou dopisnici. Etapy se řídily datem příchodu jednotlivých transportů do ghetta. Turnusy byly vyhlašovány podle nařízení německé komandatury a jejich délka se v průběhu let měnila. V únoru 1942 byl vyhlášen měsíční turnus. Rozdělení do jednotlivých etap bylo vytvořeno z provozních důvodů, aby odevzdávání dopisnic bylo plynulé, stejně jako průběh evidence a především cenzury.

Povoleným jazykem byla pouze němčina. Rozsah sdělení byl omezen na třicet slov psaných buď hůlkovým písmem nebo na psacím stroji. K psacímu stroji měli ovšem přístup jen vězni pracující u židovské samosprávy. Od května 1942 bylo omezení rozsahu textu na třicet slov často porušováno. Sdělení nesmělo přesahovat na adresní stranu dopisnice a striktně byl omezen jeho obsah. Byly zakázány texty s politickým obsahem nebo urážlivé pro říši a její představitele a obsahující nepravdivé nebo zkreslené informace o životě v ghettu. V praxi to znamenalo unifikovaný obsah, ze kterého vyplývalo, že se odesílateli daří dobře. Obsah byl pečlivě kontrolován jak cenzory židovské samosprávy, tak cenzory německé komandatury. Při zachycení závadného textu německou cenzurou byli potrestáni nejen pisatelé, ale i židovští cenzoři. Tím si komandatura zajistila, že cenzura na prvním stupni byla prováděna velmi pečlivě.

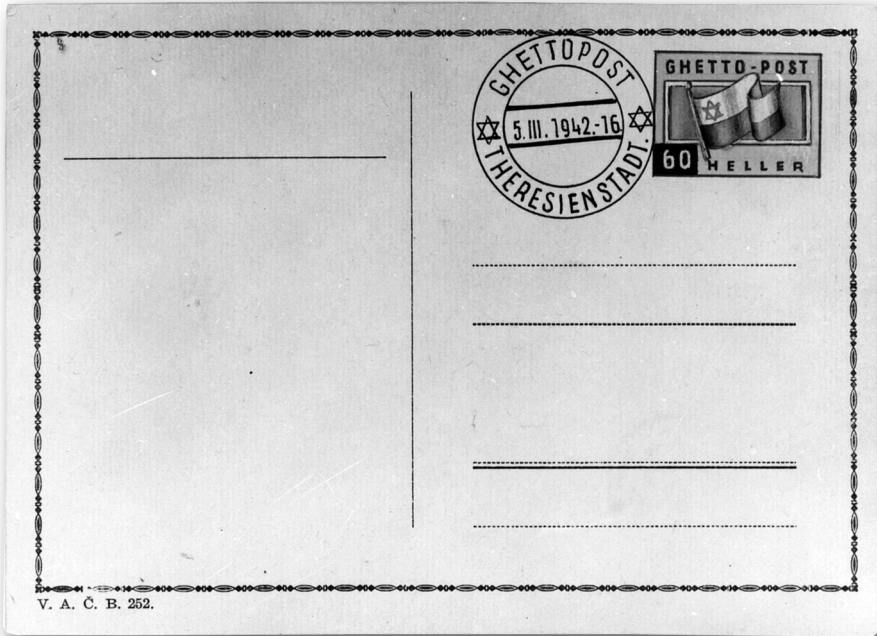
Na adresní straně dopisnice muselo být uvedeno přesné jméno, příjmení a adresa příjemce. Adresa odesílatele byla určována předpisy a měnila se podle momentálního označování bydlíště vězně v ghettu. Na jaře 1942 bylo nařízeno uvádět jméno, příjmení, označení transportu (písmeny), transportní číslo vězně, označení budovy a číslo pokoje. Vězni bydleli v bývalých kasárnách, a proto se v adrese objevuje původní název (Sudetenkasernen, Dresdner Kasernen, Hamburger Kasernen aj.).

Aby se předpisové uvádění adresy odesílatele vžilo, byly dopisnice opatřeny otiskem gumového razítka s předepsanými rubrikami. Razítko předtiskovalo údaje: pro označení transportu (Transp.), transportního čísla vězně (Nr.), jména a příjmení (Name, Vorname), určení budovy (Kasernen) a čísla pokoje (Zimmer Nr.). Razítko bylo později upraveno do podoby obdélníkového gumového razítka v rámečku, kde údaj Kasernen byl nahrazen výrazem „Gebäude“ (tj. budova). Údaj „Theresienstadt“ byl součástí razítka. Jeho používání je doloženo od první poloviny května 1942. Vzácně se lze setkat s dopisnicí bez předepsané adresy odesílatele, většinou s pouhým označením transportu a čísla vězně, někdy doplněného jménem a příjmením. Pro vězně bylo důležité, aby příjemci dopisnice znali jejich zpáteční adresu, a proto většinou tyto údaje pečlivě vyplňovali.

Dopisnice se odevzdávaly na poštu židovské samosprávy, kde byly evidovány a cenzurovány. Byli-li obsah dopisnice shledán závadným, nebyla odeslána. V opačném případě cenzor židovské samosprávy na dopisnici vyznačil cenzorský zásah písmenem Z (tj. Zensiert - cenzurováno) v kombinaci s číslem. Toto číslo bylo pravděpodobně označení cenzora, vztahující se přímo k němu samému (osobní číslo cenzora) nebo k přidělenému okrsku. Pro zjednodušení lze číslo označit jako osobní číslo cenzora, protože jeho vyznačením přebíral za obsah sdělení odpovědnost. Dosud nejvyšší doložené cenzorské číslo tohoto období bylo 16. Písmeno Z se vyznačovalo rukou nebo razítkem v různých formách, i ozdobně, většinou v levé části dopisnice. Po cenzurním řízení byly dopisnice předány poště židovské samosprávy k evidenci, která byla zřejmě vedena podle jednotlivých etap turnusu. Evidenční čísla se vyznačovala opět rukou nebo razítkem, někdy ve spojení s písmenem T (tj. Theresienstadt), používaným převážně pro vnitřní písemný styk. Při příjmu k evidenci se dopisnice orážely datumovým razítkem. Údaje se nejčastěji objevují v pravé horní části dopisnice, v místě vyhrazeném pro poštovní známku.

Pošta předala dopisnice spolu s jejich seznamem prostřednictvím židovského staršího německé komandatury, kde byla provedena další cenzura a kontrola podle seznamu. Z komandatury byly dopisnice hromadně zasílány kurýrní cestou na Ústřednu pro židovské vystěhovalce v Praze, kde si je vyzvedávali pracovníci ŽNO v Praze. ŽNO v Praze zajistila další evidenci a roztrídění. Na některých dopisnicích se šifra pracovníka expedice spolu s pomocnými razítky objevuje v levém dolním rohu.

Ve většině případů byly dopisnice označeny pomocným razítkem ŽNO s upozorněním pro příjemce, že odpověď je možná pouze prostřednictvím ŽNO v Praze. Pomocnými razítky tohoto typu byly dopisnice

Nerealizované návrhy na terezínskou dopisnici s přitíštěnou známkou a návrhem na razítko pošty v ghettu. [ŽM]

často označovány v Praze ještě dříve, než byly dodány židovské samosprávě v ghettu, tedy před použitím. Svědčí o tom dopisnice použité pro vnitřní poštu v ghettu s přeškrtnutým otiskem pomocného razítka ŽNO, určeného pro vnější písemný styk s protektorátem.

Od února do poloviny května 1942 byly používány dva typy pomocného razítka:

1. třířádkové bez rámečku s legendou „Antwort nur durch Jüd. Kultusgemeinde Prag“ (Prag podtrženo), někdy s vykřičníkem na konci. Používalo se v březnu a dubnu 1942;
2. dvojrádkové obdélníkové razítko v rámečku s rozšířenou legendou: „Antwort nur in deutscher Sprache durch Jüdische Kultusgemeinde Prag.“. Jeho první použití je doloženo v květnu 1942.

Od března 1942 bylo používáno další pomocné razítko s upozorněním pro protektorátní poštovní správu. Bylo čtyřřádkové s dvojjazyčnou legendou: „Bei Unzustellbarkeit zurück an JKG Prag V, Phil.-de-Monte-G. 18. Při nedoručitelnosti vraťte ŽNO Praha V, Ul. Fil.-de-Monte 18.“

Většina dopisnic byla dále rozesílána poštou. ŽNO v Praze podala dopisnice k poštovní přepravě u určených pražských poštovních úřadů jako nevyplacené zásilky. Srovnáním data razítka příjmu dopisnice v ghettu s poštovním podacím razítkem v Praze lze stanovit dobu manipulace s dopisnicí na několik dní, obvykle na týden.

Listovní styk z protektorátu do ghetta v únoru - květnu 1942

O pravidlech poštovního styku s ghettom byli odesílatelé informováni prostřednictvím ŽNO v Praze. Korespondence do ghetta podléhala stejně striktním pravidlům. Psát bylo dovoleno pouze na dopisnici a platila nařízení o nezávadnosti obsahu, povoleném rozsahu a nutnosti psát německy, hůlkovým písmem nebo psacím strojem.

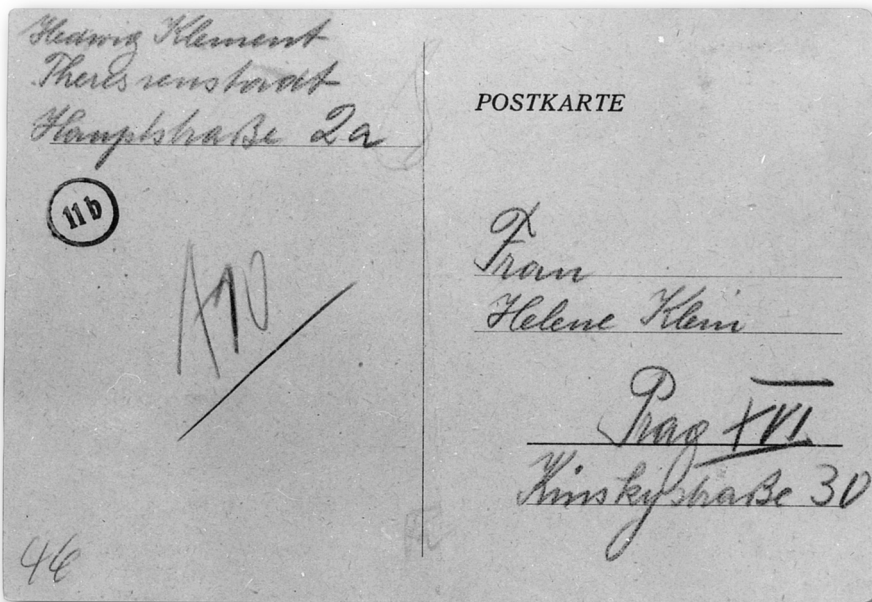
Adresa příjemce musela mít předepsanou formu a místní určení se vždy uvádělo v německé podobě Theresienstadt. S českým ekvivalentem názvu se na korespondenci do ghetta po celou dobu jeho trvání nesetkáme. Adresa příjemce dopisnice v ghettu však byla často neúplná. Tvořilo ji pouze to, co bylo příbuzným vězňů známo již před jejich deportací: jméno, příjmení, označení transportu a transportní číslo. Doručeny byly ale i dopisnice označené pouze transportem a transportním číslem. Pracovníci transportního oddělení nebo pošty v ghettu adresu doplňovali dodatečně o místo momentálního bydliště příjemce.

Do Terezína dopisnice docházely výhradně přes ŽNO v Praze. Pražští odesílatelé je sem osobně přinášeli, mimopražští je předávali pobočkám ŽNO v protektorátu nebo je zasílali v obálce poštou do Prahy. První evidence a cenzura dopisnic byly prováděny na ŽNO v Praze. Cenzura se vyznačovala na adresní straně v levé části dvojrádkovým cenzurním razítkem „Zensuriert JKG Prag.“ a šifrou cenzora. Evidenční údaje v prvních týdnech většinou chyběly.

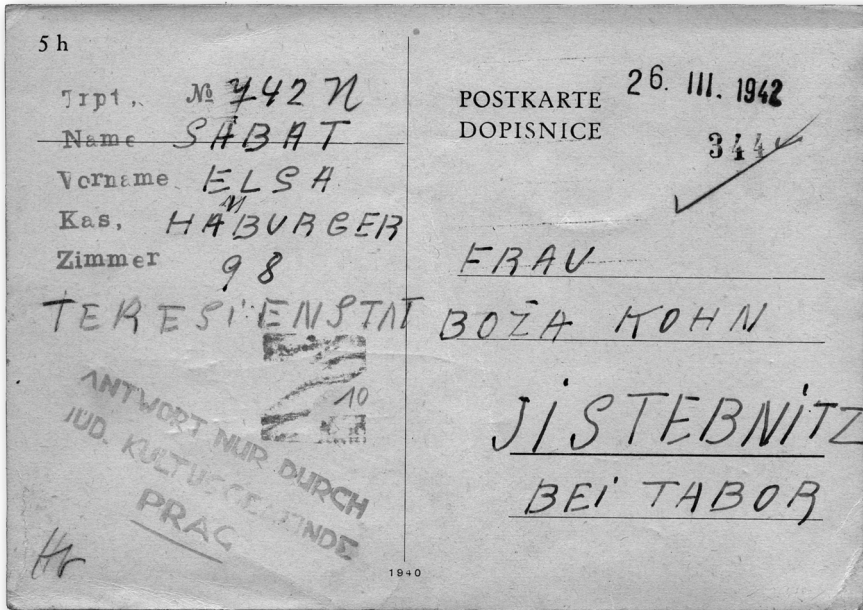
Od března 1942 byly dopisnice při příchodu na ŽNO v levé části adresní strany opatřeny evidenčním razítkem. Používalo se do ledna 1943. Gumové obdélníkové razítko mělo rubriky pro doplnění data příjmu dopisnice, evidenčního čísla, údajů kontrolního oddělení pro Terezín, šifry cenzora, data cenzury a data expedice. Data se do razítka vyznačovala datumovým razítkem, většinou jen pro příchod a expedici. Šifra cenzora se doplňovala rukou. Razítko se někdy používalo i pro evidenční číslo, umístěné často mimo určenou rubriku nad evidenčním razítkem. Podle evidenčních čísel bylo do Terezína expedováno několik tisíc listovních zásilek měsíčně. Na dochované dopisnici z konce dubna 1942 je číslo 9293. Doba mezi příjmem dopisnice u ŽNO v Praze a jejím dodáním příjemci v ghettu byla přibližně šest až deset dní. Například zásilka, přijatá 8. 3. a expedovaná 10. 3. 1942, byla podle rukopisného záznamu příjemce dodána 14. 3. 1942. Ze ŽNO v Praze šly zásilky hromadně přes Ústřednu pro židovské vystěhovalectví v Praze a odtud kurýrní cestou terezínské komandatuře. Není známo, zda další cenzuru prováděla německá služebna ústředny nebo táborové komandatury. Cenzura v Praze se zdá pravděpodobnější, protože postih cenzorů ŽNO při případném zachycení závadného textu byl v kompetenci ústředny.

Při průchodu ústřednou, táborovou komandaturou a poštou v ghettu byla na adresní stranu dopisnic vyznačována další evidenční a cenzurní označení - rukou psaná malá nebo velká písmena, škrty, datumová razítka nebo čísla, a to vždy v pravé horní části v místě pro známku.

V souvislosti s uvolněním písemného styku z a do Terezína vznikly návrhy na vlastní terezínské známky, dopisnice s vytištěnou známkou a na razítka pošty v ghettu. Jde o kresby tužkou nebo tuší, z nichž některé jsou kolorovány. Zachovalo se několik variant návrhů 50 a 60haléřových známek s nápisem Ghetto-Post či Ghettopost, s nominálem vyznačeným v haléřích - Heller a židovskou symbolikou. Dokresleny byly na běžně používané protektorátní dopisnice bez vytištěné známky, z nichž některé byly opatřeny otiskem pomocného razítka ŽNO v Praze „Antwort nur durch Jüd. Kultusgemeinde Prag“. Návrhy terezínských poštovních razítek, kreslené tuší, zachovávají předepsanou formu poštovních

Dopisnice pro listovní styk tištěná pro ghetto pouze s německým označením Postkarte. [ŽM]

Dopisnice z ghetta do protektorátu z 26. 3. 1942 s předtištěnými rubrikami pro správné vyplnění adresy odesílatele, s pomocným razítkem ŽNO, cenzurním razítkem Z a číslem cenzora 10. [Soukromá sbírka, Praha]

podacích dvojkruhových razítek s můstkem. V mezikruží mají nahoře označení Ghetto post a dole Theresienstadt, oddělená po obou stranách židovskou hvězdou. Dochované návrhy nesou datum 5. III. 1942 a expediční (časový) údaj 16.

Návrhy na terezínská poštovní razítka, dopisnice s vytištěnou známkou a poštovní známky nebyly realizovány. Pouze po zavedení dopisnic pro stvrzení příjmu balíku byly v ghettu používány vlastní dopisnice bez vytištěné známky s německým označením Postkarte.

Po nalezení dalších ilegálních dopisů byl v květnu 1942 poštovní styk s ghettem opět zastaven. Poslední známý podej dopisnic je z první poloviny května.

Pravidla listovní pošty z ghetta v období 16. 9. 1942 - 6. 5. 1945

V souvislosti s množícími se žádostmi vězňů o udělení individuálního povolení psát vyšlo v denním rozkazu číslo 205 z 1. 9. 1942³⁷ oznámení o připravovaném povolení poštovního styku. Žádosti podávali zejména Židé z říše, kteří od příchodu prvním transportem v červnu 1942 nemohli po dlouhé měsíce dát o sobě zprávu příbuzným. Protože mezi nimi byly prominentní osoby, tlak na zavedení poštovního spojení s ghettem byl vyvinut také na říšském území. Je nutno si uvědomit, že veškerá zlepšení situace vězňů v ghettu byla zavedena výhradně s cílem zakrýt skutečné záměry „konečného řešení židovské otázky“ a způsoby jeho provádění. Písenné zprávy od deportovaných z ghetta nebo z jiných táborů pomáhaly uklidnit jejich příbuzné a zklidnily situaci v táborech samotných.

Povolení listovní pošty bylo oznámeno v denním rozkazu číslo 213 ze 16. 9. 1942³⁸ jako rozhodnutí velitele tábora Seidla s tím, že se povoluje odesílání dopisnic v rámci již platných předpisů. Nařízení velitele ghetta o listovním styku, oznamované prostřednictvím denních rozkazů, se od září 1942 týkalo poštovního styku všech vězňů v ghettu bez ohledu na to, z jaké země sem byli deportováni. Lišily se pouze způsoby přepravy korespondence z ghetta a do něho z jednotlivých zemí.

Adresa vězně na zásilkách byla předepsána v souladu s novým orientačním systémem v ghettu, který byl vytvořen k 1. 7. 1942 po vystěhování Terezína. Bloky byly označeny římskými číslicemi I - VII od jihu k severu a velkými písmeny A - J od východu k západu. Kasárna byla považována za jeden blok. Ulice vedoucí od severu k jihu nesly označení L (Längstrasse) a příčné ulice od východu k západu označení Q (Querstrasse), první číslo za písmeny L a Q znamenalo pořadí ulice, další číslo domu.

16. 9. 1942 byl vyhlášen turnus pro vybrané transporty z protektorátu a říšského území - Německa, Východní Marky a Sudet. Z protektorátních Židů se povolení psát týkalo pouze těch, kteří přišli do ghetta do 10. 12. 1941. Dopisnice vydávaly od 20. 9. 1942 poštovní expozitury a každý příjemce se musel vykázat osobním průkazem.

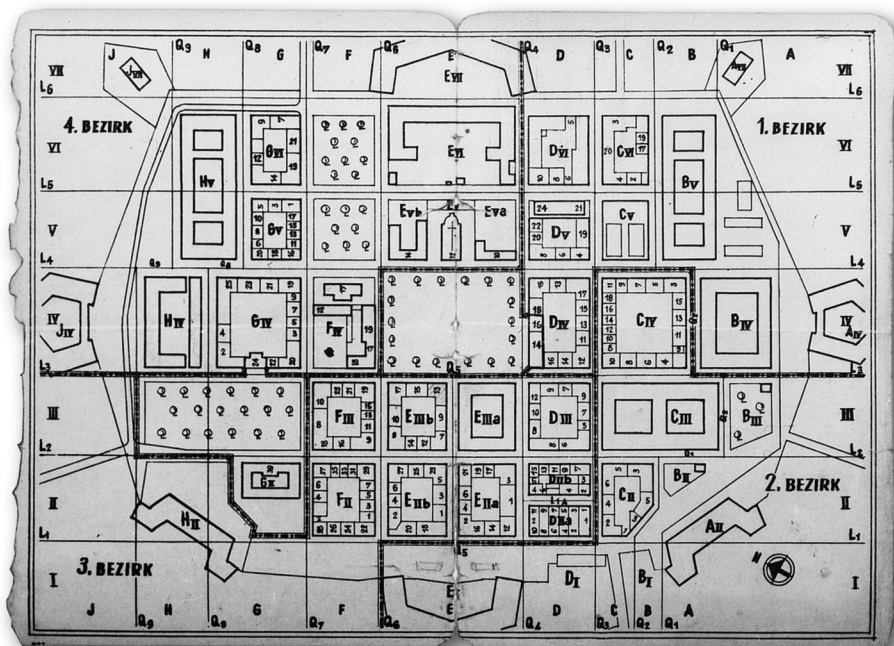
Důležitou změnu přineslo nařízení o listovním styku vyhlášené 24. 9. 1942.³⁹ Bylo oficiálně zrušeno omezení počtu slov, popsána však mohla být pouze zadní strana dopisnice a to i psacím, ovšem čitelným písmem a text nesměl přesahovat na adresní stranu. Nacistická moc tak reagovala na příliš unifikovaný vzhled a obsah dopisnic, který odporoval předkládané vizi samostatného židovského sídliště.

Dovoleny byly zmínky o možnosti poslat do ghetta zásilky. V originále byly označeny výrazem „Liebesgabenpakete“ bez bližšího určení váhy, počtu, obsahu apod. Podle kontextu šlo o balíčky do 2 kg, které byly protektorátní i říšskou poštou řazeny mezi listovní zásilky.

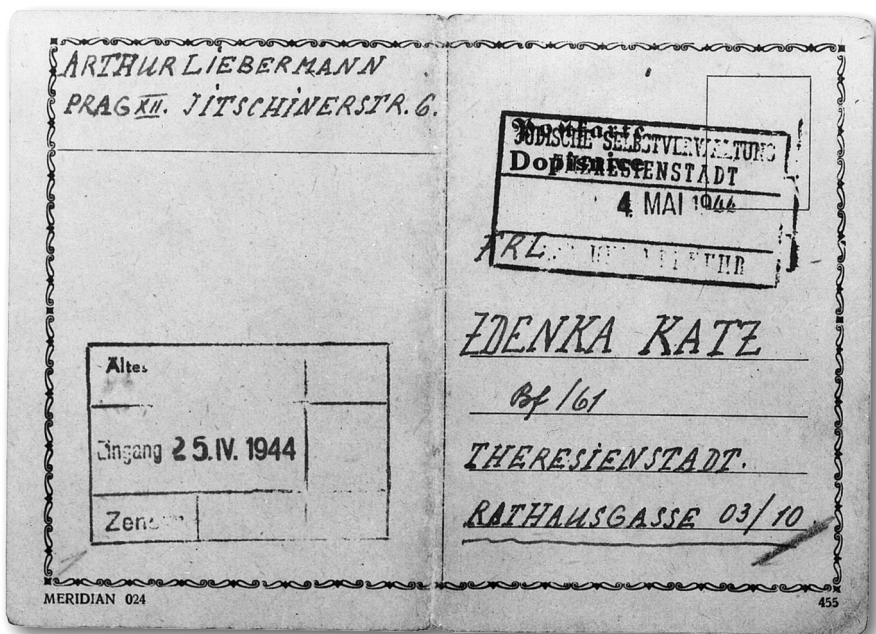
Podle rozpisu se od 25. 9. do 7. 10. 1942 mohli v jedenácti etapách dalšího vyhlášeného turnusu listovní pošty vystřídat všichni vězni. Zpráva o stavu ghetta Terezín za období 1. 9. až 30. 9. 1942, kterou vypracovala pro táborovou komandaturu židovská samospráva, uváděla v příloze 3 „Denní evidence“ stav vězňů. K 1. 9. zde bylo 51 554 vězňů, 2. 9. 50 528, mezi 12. 9. až 22. 9. přes 55 000, nejvíce vězňů - 58 491 bylo evidováno 19. 9. a 30. 9. zde bylo 53 284 vězňů.⁴⁰ Denní podej dopisnic se tedy pohyboval okolo 5 000 kusů. Od 11. do 13. 10. mohli podat dopisnici i deportovaní z transportů z říše a protektorátu, kteří přijeli mezi 15. až 30. 9. 1942.⁴¹

Nový poštovní řád pro listovní poštu byl vyhlášen 24. 5. 1943 s platností od 1. června. Znovu byl zaveden tříměsíční turnus pro výdej dopisnic a jejich příjem k expedici. Prodloužení doby, po které bylo možné odeslat vždy jednu dopisnici, bylo částečně vyváжено bezchybnějším doručováním dopisnic a balíčků příjemcům v ghettu v důsledku lepší organizace židovské samosprávy včetně jejího poštovního oddělení.

Vyhlášený turnus platil pro období od 1. 6. do 31. 8. 1943. Bylo zavedeno hromadné předávání dopisnic k podání prostřednictvím starších bloku či budovy a v souvislosti s tím došlo ke zlepšení cenzurního řízení. Předané dopisnice prošly okamžitou cenzurní kontrolou. Když byl obsah shledán závadným, okrskový cenzor (Bezirks-Zensor) židovské samosprávy odesílatele navštívil, poučil o předpisech a předal mu náhradní dopisnici. Byla-li dopisnice od stejného odesílatele opětovně cenzurována, nárok na její odeslání v daném turnusu ztratil.⁴²

Dobový plánek ghetta z roku 1942 s vyznačením okrsků, ulic písmeny L a Q a budov. [ŽM]

Dopisnice z protektorátu do ghetta z dubna 1944. Adresa příjemce doplněna o číslo pokoje a domu. Nová evidenční razítka ŽRS v Praze v levém dolním rohu a pošty židovské samosprávy v pravém horním rohu. [ŽM]

Nepřidělení dopisnice mělo být oznámeno okamžitě staršímu světnice (Zimmerälteste), který měl to opomenutí ihned nahlásit. Reklamacce došlé po uplynutí příslušného cyklu se již nevyřizovaly.⁴³ Kdo pro stáří nebo nemoc nemohl poštovní záležitosti sám vyřizovat, mohl využít poštovní službu v L 310 a váleční poškozcenci se mohli obrátit na oddělení Péče o válečné poškozcence v Q 622, místnost 28.⁴⁴ Zde jim byla podána informace o pravidlech nebo dopisnice předpisově vyplněna a předána k odeslání. Dny vyhlášené etapy musely být dodrženy. Nebyl-li nárok na přidělení dopisnice či její podej využit, mohl vězeň zažádat o náhradní podej ve dnech, které následovaly po ukončení pravidelného turnusu.⁴⁵

Změnu ve formální úpravě dopisnic (i balíčků) přineslo nařízení nového velitele tábora Burgera z 28. 7. 1943. K 1. 8. 1943 byly znovu zavedeny názvy ulic a jejich psaní se od tohoto data povinně zavedlo také v poštovním styku.⁴⁶

L 1 - Seestrasse	Q 1 - Bäckergrasse	Silnice:
L 1a - Kurze Strasse	Q 2 - Järgergasse	do Bohušovic - Südstrasse
L 2 - Bahnhofstrasse	Q 3 - Badhausgasse	do Kopist - Westgasse
L 3 - Lange Strasse	Q 4 - Neue Gasse	
L 4 - Hauptstrasse	Q 5 - Turmgasse	Náměstí:
L 5 - Parkstrasse	Q 6 - Rathausgasse	Marktplatz
L 6 - Wallstrasse	Q 7 - Berggasse	Brunnenpark
	Q 8 - Postgasse	Stadtpark
	Q 9 - Egergasse	Kleiner Park

Směrnice pro poštovní styk z 12. 2. 1944⁴⁷ přinášela poslední změnu v úpravě adres, které musely obsahovat v následujícím pořadí jméno, příjmení, ulici, číslo pokoje a domu. Přestalo se totiž používat označení vězňů podle transportních čísel (Transport-Nummer) a bylo nahrazeno tzv. poznávacími čísly (Kenn-Nummer) a evidence vězňů byla vedena podle abecedy. Turnusy se i nadále vyhlášovaly podle data příchodu transportů, ale odeslání dopisnice se řídilo abecedním pořádkem.⁴⁸

Tříměsíční turnus listovní pošty byl zkrácen 1. 7. 1944, od kdy bylo dovoleno odeslat jednu dopisnici měsíčně. Od 30. 8. 1944 se povolení odeslat jednu dopisnici prodloužilo na osm týdnů a bylo povoleno pouze třicet slov.⁴⁹ Zkracování a prodloužování turnusů listovní pošty z Terezína se řídilo spíše provozními možnostmi než nařízením táborové komandatury, jak tomu bylo v prvních měsících existence ghetta. Již koncem března 1944 bylo vydávání dopisnic omezeno z důvodu jejich nedostatku.⁵⁰ Vedle protektorátních dopisnic s dvojjazyčným označením se později používaly dopisnice tištěné přímo pro ghetto s pouze německým označením Postkarte. Při nedostatku dopisnic byly nahrazovány lístky bez jakýchkoliv údajů, pouze v předepsané velikosti, které byly zhotovovány přímo v ghettu. Dopisnice vydávala vězňům i nadále židovská samospráva bezplatně. Počet došlých a odesílaných dopisnic kolísal podle momentálního stavu vězňů v ghettu.

Přibližný objem korespondence lze odvodit ze zpráv židovské samosprávy pro roky 1943 a 1944 vypracované pro velitele ghetta⁵¹ a období počátku roku 1945 dokumentují dochované zápisy z jednání velitele se židovským starším. Roční zprávy obsahovaly statistické údaje zejména z hospodářské, sociální, zdravotní a kulturní oblasti života v ghettu. Byly určeny nacistické správě a vytvořeny s cílem ukázat co nejprůzračnějším obrazem terezínského ghetta ve snaze neohrozit jeho existenci a v souladu s propagandistickou rolí Terezína, která v těchto letech kulminovala. Nelze je tedy považovat za sto procentně spolehlivý pramen. Údaje v nich jsou podřízeny propagandistickému účelu a počty uváděné v poštovní statistice listovních a balíkových zásilek jsou nadsazené. V následujícím textu jsou uvedeny spíše jako ilustrativní než jako hodnověrný pramen. Podle zprávy za rok 1943 se počet došlých listovních zásilek (vyjma balíčků) pohyboval přibližně od 10 tisíc za měsíc září do téměř 25 tisíc v měsících únoru, srpnu a října. Počet v ostatních měsících se pohyboval v tomto rozmezí. Křivka grafu odesílaných dopisnic byla výraznější. Pod úroveň 5 tisíc se dostala v lednu, do dubna stoupala až k 10 tisícům, v květnu a v červenci dosahovala počtu téměř 20 tisíc listovních zásilek. Zhruba v této výši se pohybovala do konce roku. Ve zprávě za rok 1944 byl nejmenší počet došlých listovních zásilek uveden v prosinci, a to 3 067 kusů, největší počet na přelomu září a října až 29 768 kusů. Průměrný měsíční počet došlých dopisnic se pohyboval kolem 17 300 a odesílaných dopisnic kolem 16 tisíc kusů. Nejvíce listovních zásilek bylo z ghetta odesláno na přelomu srpna a září - 27 011, nejméně na konci prosince - 2 766.

Důvěryhodnější informace o odesílaných zásilkách podávaly zápisy z jednání velitele tábora se židovským starším. Ten při nich předkládal veliteli dopisnice připravené k odeslání včetně jejich seznamu a rozpisu doručovacích míst. Dochoval se jen malý počet zápisů, ale umožňují alespoň v uvedeném období osvětlit pohyb listovních zásilek od jejich podání na poště v ghettu. Vztahují se ke korespondenci

EMPFÄNGER IN THERESIENSTADT:

Name:	Jäger
Vorname:	Odili
Trsp. Nr.:	B/F 668
Strasse:	Lange Strasse 18
Haus Nr.:	18
Zimmer Nr.:	2.

EMPFÄNGER IN THERESIENSTADT:

Formulář pro podej dopisnic. IŽMI

Antwortzettel oder -karten mit höchstens 30 Worten in gut lesbarer Schrift sind s o f o r t, jedoch spätestens bis zum 15. Juni 1944 19 Uhr bei der Post abzugeben. Statt einer Anschrift ist auf einer Seite des Zettels bezw. der Karte nur Vorname, Zuname und Geburtsdatum zu schreiben.
Theresienstadt, 14. 6. 1944.
2407--L/3--44/k Dr. EPPSTEIN

Textová strana oboustranného formuláře pro podej dopisnic z dubna 1944. IŽMI

R Dat. POST UND VERKEHR

Jüdische Selbstverwaltung Theresienstadt.
Post und Verkehr

VORLADUNG

Name

Trsp. Nr. Anschrift

Betrifft: Paket - Brief

. Uhr Stellen Sie sich am um Uhr
ie sich im Postgebäude Zim. Nr. ein und melden Sie sich
. bei Schalter R

R Dat. POST UND VERKEHR

A7-114-V-7-IV-44-10m - 215-2-A

Formulář obsílky pro výdej došlé listovní nebo balíkové zásilky z dubna 1944. IŽMI

nově došlých transportů. Poštovní expozitury předaly po cenzurním prověření soustředěné zásilky poštovní centrále. Zde byly evidovány a pořizeny jejich přesné seznamy podle místa doručení. Židovskému staršímu byly seznamy postupovány s přípisem vedoucího pošty v ghettu a ten seznamy, rozpisy a dopisnice spolu s vlastním průvodním dopisem předával při jednání veliteli. Probírané poštovní záležitosti byly zaprotokolovány v písemném zápisu.

25. 2. 1945 bylo veliteli ghetta, na základě jeho povolení ze 7. 2., předáno 943 dopisnic. Z tohoto počtu bylo 578 dopisnic určeno do říše (z toho do Berlína 6, Vídně 2, Sudet 19, Východní Marky 6, na ostatní území říše 545), do protektorátu 357 dopisnic (do Prahy 210, Brna 20) a do ciziny 8 dopisnic (na Slovensko 1, do Holandska 3, Švédska 1 a Švýcarska 3). Dalších 972 povolených dopisnic bylo předáno 2. 3. 1945, opět s rozpisem doručovacích míst - do říše 579, protektorátu 391 a do ciziny (na Slovensko) 2 dopisnice.

6. 3. 1945 postoupil ing. Tintner, vedoucí pošty nebo příslušného oddělení pošty v ghettu, prostřednictvím židovského staršího k projednání rozpisu k 437 povoleným dopisnicím. Z toho bylo určeno do protektorátu 222 kusů, do ciziny (Holandska) 1 dopisnice.⁵²

Stejně jako každá jiná oblast života v ghettu i poštovní styk odrážel momentální situaci. Nařízením velitele mohla být jeho pravidla měněna den ze dne. Ani chod pošty židovské samosprávy si nelze představovat jako přesně fungující organizaci. Stoprocentní plnění nařízení, včetně těch vykazovaných, není možné v poměrech jaké v ghettu panovaly předpokládat. S pevnějším řízením židovské samosprávy šlo ruku v ruce i zlepšení poštovních služeb a naopak, v dobách kritických, v prvních a posledních měsících existence ghetta, při příchodech a odchodech transportů v masivním měřítku apod. se služby pošty výrazně zhoršily.

Formuláře listovní pošty pro podej a výdej dopisnic

Vězeň, který měl nárok na bezplatné vydání dopisnice, ji obdržel na poštovní expozitūře spolu s formulářem „Empfänger in Theresienstadt“ (tj. příjemce v Terezíně). Do rubrik doplnil jméno, příjmení, transportní číslo (později se u formulářů tato rubrika nevyplňovala), ulici, číslo domu a pokoje, jak bylo právě předepsáno. Vyplněný ho odevzdal spolu s napsanou dopisnicí. Formulář sloužil poště pro evidenci o počtu přijatých dopisnic a zároveň jako kontrolní doklad, že dopisnici odevzdává ten, kdo má v rámci vypsaného turnusu právo ji odeslat.

Pozdější typy formulářů byly oboustranné. Text na zadní straně formuláře č. 2407-L/3-44/k z roku 1944 upozorňoval, že lístek nebo dopisnice s nejvýše třiceti slovy v čitelné úpravě musí být okamžitě, nejpozději do (zde bylo uvedeno datum a hodina posledního možného podeje) předána poště. Pisatel se připomínalo, že povolená zpáteční adresa na dopisnici musí obsahovat pouze jméno, příjmení a datum narození odesílatele. Zde je patrná souvislost se zrušením evidence vězňů podle transportních čísel. Datum a hodina posledního možného podeje byly součástí cyklostylovaného textu. Formuláře se tedy musely vydávat pro každou etapu vypsaného turnusu zvlášť a patrně se vyskytovaly v mnoha různých variantách.

Formuláře pro výdej došlé dopisnice „Vorladung“ (tj. obsílka, předvolání) existují také v mnoha typech. Sloužily jako výzva příjemci k vyzvednutí zásilky na označeném poštovním pracovišti a byly zavedeny pro plynulý výdej zásilek, spojený s evidenčním řízením. Proto doba, určená pro výdej každé zásilky, byla stanovena přesně na minuty. Pro výdej listovních i balíkových zásilek se používaly stejné formuláře a druh došlé zásilky se vyznačoval podtržením příslušného údaje.

Listovní pošta mimo pravidelný turnus a dopisy

Vybočení z platných poštovních pravidel listovního styku bylo spojeno s odůvodněnou žádostí podanou židovskému staršímu. V rozhodovací pravomoci židovské samosprávy bylo pouze posunutí termínu odevzdání dopisnice ve vyhlášené etapě nebo v náhradních dnech pro podej dopisnic po ukončení turnusu. Žadatel o posunutí, většinou z vícečlenné rodiny, která přišla do Terezína společně a chtěla korespondenci rozložit do delšího časového rozmezí, požádal o změnu termínu písemným přípisem. V případě kladného vyřízení stvrzovalo oddělení Pošty a dopravy židovské samosprávy posunutí termínu na zvláštním formuláři „Erledigung“ (tj. vyřízení). Jeho text v překladu zněl: „Přeložení nároku na psaní na týden (zde následovalo rukopisné vyznačení čísla týdne v měsíci) povoleno“. Formulář obsahující jméno, příjmení, číslo vězně a adresu žadatele stvrzoval pracovník pošty. Zavedení pravidel pro žádost o posunutí termínu není doloženo, prokazatelně tato možnost existovala v roce 1943 a v letech následujících.

Odeslat dopisnici mimo pravidelný turnus nebo více dopisnic v jednom turnusu mohl vězeň pouze po schválení táborovou komandaturou. Odůvodněnou žádost předal židovskému staršímu, ten ji s vlastním přípisem postoupil veliteli tábora k posouzení a následně tlumočil jeho stanovisko. Po předběžném schválení mohla být dopisnice přijata poštovním oddělením židovské samosprávy. Opět byla prostřednictvím židovského staršího předána veliteli k definitivnímu rozhodnutí. Jsou známy případy, kdy povolená korespondence byla pro formální nedostatky zadržena a povolení bylo zrušeno.⁵³ Povolování bylo projednáváno u velitele jmenovitě případ od případu a v zápisech z jednání byl o tom učiněn záznam. V roce 1945 se žádosti objevovaly poměrně často.⁵⁴ Ve zcela ojedinělých případech mohl vězeň v ghettu obdržet nebo odeslat dopis. Poprvé možnost odeslání dopisu z ghetta uváděla poštovní pravidla listovního styku z 24. 9. 1942, která připouštěla: „Dopisy se smějí psát pouze po udělení zvláštního povolení.“ Také pravidla korespondence s cizinou stanovila, že do neutrální a spojenecké ciziny se nesměly zasílat příliš dlouhé dopisy. Adresa odesílatele i příjemce musela být uvedena na obálce i uvnitř listu. Obálky nesměly mít hedvábnou vložku a podávaly se otevřené.

Jiná nařízení táborové komandatury přitom vězňům přísně zakazovala držení dopisních papírů, peněz, známek apod. V omezeném množství mělo k dispozici dopisní papíry a obálky pouze vedení židovské samosprávy a některé prominentní osoby. Odeslat, ale i obdržet dopis mohl běžný vězeň pouze po zdlouhavém jednání a výhradně v důležitých úředních záležitostech. Soukromá sdělení psaná formou dopisu byla vyloučena. Do Terezína byly dopisy zasílány přes německou komandaturu mimo obvyklou trasu.

Listovní styk mezi ghettem a protektorátem v období 16. 9. 1942 - 6. 5. 1945

Září 1942 lze považovat za začátek omezeného, ale pravidelného poštovního spojení s protektorátním územím. Nařízení a směrnice se postupně vžily a na listovních zásilkách se od tohoto data neobjevuje již tolik otisků různých pomocných razítek jako v předchozím období.

Dopisnice z ghetta pro příjemce na protektorátním území

Zásadní změnou v listovní korespondenci bylo ukončení používání pomocných razítek pro správné vyplnění adresy odesílatele v ghettu. Psaní adres se sjednotilo a řídilo se nařízenými komandatury o zavedení názvů ulic, čísla pokoje nebo ukončení evidence vězňů podle transportních čísel. Způsob podání, cenzury a evidence podaných dopisnic zůstal zachován, měnila se pouze jednotlivá pravidla - možnost hromadného podání prostřednictvím staršího světnice, přímé cenzurní řízení již před podáním na poštovní expozituru apod.

Dopisnice byly označeny číslem zásilky a číslem cenzora jako v předchozím období. Převažovalo rukopisné vyznačování údajů a méně často byla otiskována razítka cenzury Z. Ojediněle, hlavně u korespondence z roku 1945, se cenzurní razítko „Zensiert“ otiskovalo na textovou stranu dopisnic.

K adrese odesílatele v ghettu se doplňovalo razítko s údajem 11b v kruhu. Bylo to poštovní směrovací označení pro území Protektorátu Čechy a Morava. Říšské území včetně Východní Marky a Sudet, Protektorátu Čechy a Morava, Generálního gouvernementu a obsazených území bylo rozděleno do 24 poštovních pásem.⁵⁵

Dopisnice šly z ghetta kurýrní cestou na Ústřednu pro židovské vystěhovalce v Praze a odtud na ŽNO. Z původních pomocných razítek Židovské náboženské obce se zachovalo používání pomocného razítka o tom, že odpověď do ghetta musí jít výhradně jejím prostřednictvím. Židovská náboženská obec v Praze (ŽNO) - Jüdische Kultusgemeinde in Prag (JKG) byla v únoru 1943 přejmenována na Židovskou radu starších v Praze (ŽRS) - Ältestenrat der Juden in Prag. V následujícím textu je nový název, ŽRS, uveden všude tam, kde lze přesně určit časové zařazení uváděné informace nebo kde je název součástí popisovaného materiálu. Tam, kde není zřejmé, zda jde o pramen z doby před nebo po změně názvu, případně se vztahuje k obojímu období, je použito původní označení ŽNO.

Z roku 1943 se dochovala písemná interní informace pro jednotlivá oddělení ŽRS, že zřízená poštovní a přepážková služba, která zajišťovala i přímý příjem listovních zásilek pro terezínské ghetto (a zřejmě i kurýrní doručování listovních zásilek z Terezína pražským příjemcům) sídlí v Josefovské ulici číslo 5. Zda šlo o nově zřízenou službu nebo pouze o její novou dislokaci nelze z materiálu vysledovat. Další pramen ze stejného roku uvádí, že oddělení G sídlí v ulici Filipa de Monte 21.⁵⁶ Tento název (podle nizozemského hudebníka na dvoře císaře Rudolfa II.) byl zaveden v roce 1940 místo původního názvu Maiselova, jak se ulice od roku 1945 opět jmenuje. Nachází se v nynější Praze 1 na Starém Městě v místě původního židovského ghetta, později Židovského Města, stejně jako ulice Josefovská, nyní Široká. K Praze bylo Židovské Město připojeno jako městská část Josefov v roce 1850.